

IZVRŠNO VEĆE AUTONOMNE POKRAJINE VOJVODINE
Pokrajinski sekretarijat za propise, upravu i nacionalne manjine

Projekat:
AFIRMACIJA MULTIKULTURALIZMA I
TOLERANCIJE U VOJVODINI

KOLIKO SE POZNAJEMO

iz istorije nacionalnih zajednica u Vojvodini

V izdanje

Dopuna osnovnog izdanja
KULTURNO-ISTORIJSKE
ZNAMENITOSTI VOJVODINE

*Novi Sad
2010. god.*

IZVRŠNO VEĆE AUTONOMNE POKRAJINE VOJVODINE
Pokrajinski sekretarijat za propise, upravu i nacionalne manjine

Projekat
AFIRMACIJA MULTIKULTURALIZMA I TOLERANCIJE U VOJVODINI

KOLIKO SE POZNAJEMO
iz istorije nacionalnih zajednica u Vojvodini
V izdanje

Dopuna osnovnog izdanja
KULTURNO-ISTORIJSKE ZNAMENITOSTI VOJVODINE

Koordinator projekta
Marius Rošu

Urednik izdanja
Mirko Grlica

Administrator
Bojan Gregurić

Autori tekstova:

Agneš Ozer
Olga Ninkov Kovačev
Milkica Popović
Ljubica Otić

Lektor
Miloš Zubac

Fotografije ustupljene iz arhiva:
- Pokrajinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture
- Muzeja Vojvodine
- Muzeja grada Novog Sada
- Gradskog muzeja iz Subotice

Autor većine fotografija
Nedeljko Marković

Tiraž: 300 primeraka

Novi Sad
2010. god.

1. DVORAC STRATIMIROVIĆA U KULPINU

UKulpinu se nalazi kompleks objekata koji čine dva dvorca smeštena u prostranom, raskošnom i negovanom parku, kao i niz ekonomskih objekata. Oba dvorca, jedan manji i stariji i drugi, veći, sagrađen nešto kasnije, građeni su za porodicu Stratimirović. Porodica je plemićku titulu i darovnicu na Kulpin stekla 1745. godine. Njihove posede kasnije je otkupila porodica Semze (Szemző), a krajem 19. veka vlasnik je postala porodica Dunderških.

Dvorac "stari kaštelj" je prizemna zgrada sa visokom soklom i povišenim ulazom, a veći dvorac je današnji izgled dobio početkom 20. veka, u vreme kada je njegov vlasnik bio Lazar Dunderški. Nakon požara 1912. godine izvršena je rekonstrukcija dvorca prema projektu Momčila Tapavice. To je prizemna zgrada skladnih proporcija, izgrađena u stilu klasicizma.

Među ekonomskim objektima ovog kompleksa izdvajaju se svojom veličinom i položajem dve zgrade, koje se nalaze desno ispred dvorca, a jedna od njih se danas koristi za izlaganje muzejskih eksponata.

2. SPOMENIK POSVEĆEN BICI KOD SLANKAMENA

Jedna od najvećih pobeda koju je austrijska vojska odnela nad Turcima tokom Velikog bečkog rata (1683-1699), odigrala se 19. avgusta 1691. godine na brdu Mihaljvcu kod Slankamena. Austrijsku vojsku predvodio je Ludvig Badenski, dok je na čelu turske vojske bio veliki vezir Mustafa Čuprić, koji je u tom sukobu poginuo. Veliki doprinos pobjedi austrijske vojske dala je srpska milicija koja je brojala oko 10.000 ljudi, pod zapovedništvom podvojvode Jovana Monasterlije.

U znak sećanja na ovu pobjedu austrijske vojske, na visu iznad Slankamena, 18.08.1892. godine, dakle na rođendan cara Franje Josifa, podignut je monumentalni spomenik visok 17 metara. Obelisk je na postamentu u obliku kapele na kojoj je sarkofag sa uklesanim stihovima u spomen poginulim junacima, na nemačkom jeziku. Kasnije su dodati i stihovi Jovana Jovanovića Zmaja na srpskom jeziku.

3. DVORAC ŠPICEROVIH U BEOČINU

UBEOČINU je 1890-1892. godine izgrađen dvorac porodice Špicer, koja je bila jedan od tri suvlasnika BEOČINSKE fabrike cementa. Zgrada je u stilu eklektike, a projektovao ju je arhitekta iz Budimpešte Imre Štajndl.

Dvorac je asimetrične osnove, spratni, sa naglašenom glavnom fasadom, u koju je smešten ulaz. Naročitu vrednost ovom objektu daje enterijer centralnog hola, kojim dominira prostrano stepenište sa dekorativnom ogradom, veliki okrugli vitraž, drvena kasetirana tavanica i veliki kamin izrađen prema posebnim nacrtima u fabrici *Žolnai* u Pečuju.

Dvorac je raritetni primer eklektičkog sklopa u kome su funkcija i dekoracija usklađene na poseban način, kao i stilski elementi romanike, gotike, renesanse, i baroka.

4. DVORAC GROFA HADIKA U FUTOGU

Polovinom 18. veka jedno od najvećih vlastelinstava u Bačkoj bilo je futoško vlastelinstvo porodice Čarnojević. Od 1744. do 1770, njegov vlasnik je bio feldmaršal grof Hadik, a od 1805. godine postaje vlasništvo porodice grofa Koteka. Ostao je u vlasništvu ove porodice do 1921. godine, kada im je agrarnom reformom posed smanjen.

Zgradu današnjeg dvorca izgradio je grof Andraš Hadik 1777. godine, prema projektu inženjera Franciskusa deo Paola Mantea. Tokom vremena, nastupile su izvesne izmene na ovom objektu, ali u osnovnom korpusu, dvorac nije bitno menjan. Sve izmene koje su nastupile u kasnijim godinama bile su vezane za dekorisanje fasade ili uređenje enterijera.

Arhitektonska koncepcija, raskošno urađeno ulazno i dvorišno pročelje, jasno govore o statusu njegovog vlasnika.

5. GRKOKATOLIČKA CRKVA U RUSKOM KRSTURU

Grkokatolička crkva sv. Nikole u Ruskom Krsturu podignuta je u periodu 1772-1784. godine zahvaljujući svesrdnom zalaganju i pomoći carice Marije Terezije, koja je za tu namenu izdvojila 4.000 forinti.

Opremanje crkve mobilijarom i slikanje ikona usledilo je kasnije. Ikonostas, propovedaonicu, arhijerejski tron i pevnicu, uradio je drvorezbar Arsenije Marković. Ikonostas u pojedinim elementima podseća na ikonostas crkve u Šidu i Jasku. Slikarske radove izveo je Arsenije Teodorović-Pantazić. Delovi ikonostasa su u narednim decenijama bili preslikavani i obnavljani.

6. SRPSKA PRAVOSLAVNA CRKVA SV. ĐORĐA U BEČEJU

Srpska pravoslavna crkva sv. Đorđa u Bečeju jedan je od najlepših sakralnih objekata iz 19. veka. Nastala je u periodu od 1851. do 1858. godine kao monumentalna i reprezentativna građevina u klasicističkom stilu, sa tri zvonika i portikom na zapadnoj strani. Podignuta je na mestu stare crkve iz 18. veka, koja je spaljena u Revoluciji 1848/49. godine.

Konstrukciju i duborez ikonostasa, pevnice, tronova i stolova uradio je u baroknom stilu bečki majstor Kistner 1868. godine, a pozlatu – bečki pozlatar Jarai. Ikone na ikonostasu, pevnicama, tronovima i zidne slike, uradio je Uroš Predić 1889-1893. i 1931. godine. Ovaj ikonostas delo je posebne umetničke i ikonografske vrednosti. Među prestonim ikonama su: *Sveti Sava*, *Sveta Angelina* i *Ćirilo i Metodije*. Sam Uroš Predić je za ikonostas bečejske crkve zapisao da su mu ikone „utešne, iako nemaju pretenziju da se smatraju čudotvornim“.

U crkvi se čuva veći broj pokretnih slika istaknutih slikara 19. i 20. veka.

7. RUMUNSKA PRAVOSLAVNA CRKVA U UZDINU

Uzdin se nalazi na sporednom putu od Pančeva ka Zrenjaninu. Tu je podignuta rumunska pravoslavna crkva posvećena velikomučeniku Georgiju.

Crkva ima odlike baroka i klasicizma. Elementi baroknog stila očigledni su u samoj arhitektonskoj konstrukciji, dok su odlike klasicizma prisutne u dekoraciji fasada. U ovoj crkvi čuvaju se dela Konstantina Danila, najznačajnijeg slikara iz epohe bidermajera. Po brojniosti ikona, enterijer crkve predstavlja Danilovu najveću galeriju slika. Na ikonosta-

su, pevnicama, arhijerejskom i Bogorodičinom tronu nalaze se 72 ikone, koje je Konstantin Danil naslikao u periodu od 1833. do 1836. godine. Njegovo delo su i zidne slike, kao i slikani delovi Hristovog groba.

Ukupan ikonografski sadržaj uzdinske crkve predstavlja jednu od retkih i dobro čuvanih klasicističkih celina.

8. CRKVA PREOBRAŽENJA HRISTOVOG U PANČEVU

Srpska pravoslavna crkva Preobraženja Hristovog u Pančevu podignuta je na mestu stare crkve iz 18. veka. Građena je od 1873. do 1878. godine prema projektu arhitekta Svetozara Ivačkovića.

Crkva ima odlike neovizantijskog stila, ali i pojedine elemente renesanse i romantike. Kupola crkve je rešena kao neorenesansna struktura sa lanternom. Visoki vitki zvonik odvojen je od crkve i povezan je s njom samo u prizemlju, uskom vezom.

Unutrašnjost crkve ukrašena je u srpsko-vizantijskom stilu. Zidovi su oslikani istorijskim temama iz života srpskih vladara – svetitelja, a rad su Stevana Aleksića iz 1908. godine. Ovaj slikar je potpisan na sceni *Spaljivanje moštiju Svetog Save*.

Ikone na ikonostasu uradio je Uroš Predić 1911. godine.

9. SPOMEN OBELEŽJE SREMSKI FRONT

U blizini sela Adaševci, na 106. km autoputa Beograd – Zagreb, nalazi se Spomen obeležje Sremski front, kompozicija arhitektonske i pejzažne arhitekture, muzeoloških i umetničkih postavki. Podignuto je u spomen poginulim borcima prilikom proboja Sremskog fronta, sredinom aprila 1945, kada su na ovom području vođene žestoke borbe za prelaz preko Dunava. U borbama je učestvovao veliki broj mladića, bez borbenog iskustva i nedovoljno pripremljen za rat.

Kompleks Sremski front sastoji se iz tri celine: Sabirališta, Aleje časti i Muzeja. U Sabiralištu su dati nazivi svih jedinica koje su učestvovala u borbama, kao i tok operacija, a u Aleji časti su imena svih koji su poginuli u tim operacijama. U Muzeju su, pored raznih autentičnih predmeta iz ratnog perioda, izlo-

žene i skulpture vajara Jovana Soldatovića, koji je dao i idejno rešenje ovog Spomen obeležja.

10. CRKVA SV. LUKE U KUPINOVU

Sremsko selo Kupinovo nalazi se na samoj Obedskoj bari. U njegovoj neposrednoj blizini sačuvani su ostaci srednjovekovnog utvrđenog grada Kupinika. Pored ostataka utvrđenja nalazi se crkva sv. Luke, najstarija pravoslavna crkvena građevina u Vojvodini, koju je podigao despot Đurađ Branković između 1453. i 1456. godine.

Kroz svoju dugu istoriju bila je rušena i paljena pa je obnovljena u dva navrata; početkom 18. i krajem 19. veka, ali je i pored toga sačuvala svoj autentičan izgled. Crkva je veoma jednostavne arhitekture, sa polukružnom apsidom u nastavku osnovnog korpusa crkve i sve zajedno je pokriveno zajedničkim krovom.

Rezbarske radove na ikonostasu radio je osječki drvorezbar Jakob Gerstner, a ikone je naslikao Jakov Orfelin devedesetih godina 18. veka.

Despotica Angelina je 1456. godine u ovu crkvu položila mošti svoga muža, despota Stefana (Slepog) Brankovića, a 1502. godine i mošti despota Jovana Brankovića.

11. ARHEOLOŠKO NASELJE GRAD U DUPLJAJI

Selo Dupljaja nalazi se u jugoistočnom Banatu. Na visokoj lesoj obali, iznad reke Karaš, u blizini sela, nalazi se mesto Grad, najpoznatije arheološko nalazište u Vojvodini. Iako je izazivalo interesovanje arheologa još u 19. veku, sistematska istraživanja su se počela sprovesti tek u novije vreme.

Pretpostavlja se da je ovo mesto služilo kao naselje, od ranog bronzanog doba, do kraja praistorijskog perioda.

Sa ovog lokaliteta potiču dva nalaza koja više od jednog veka izazivaju pažnju naučne i šire javnosti. To su dvojica glinenih kolica iz bronzanog doba, slučajno otkrivenih krajem 19. i početkom 20. veka.

Danas se jedan od ovih raritetnih nalaza čuva u Narodnom muzeju u Beogradu, a drugi u Narodnom muzeju u Vršcu.

Jedno vreme su bili zaštitni znak Arheološkog društva Jugoslavije.

12. RIMSKI ŠLEM IZ BERKASOVA

Rimski pozlaćeni šlem pronađen je 1955. godine, na potesu Ašman kod Berkasova, u Sremu zajedno sa još jednim sličnim primerkom i sa dva para konjskih žvala, dva srebrna ukrasna okova za pojas i srebrnom gajkom za pojas.

Šlem je raskošan i ukrašen umecima od staklene paste, koji imitiraju drago kamenje. Površina pozlaćenog srebrnog šlema ukrašena je geometrijskim motivima, tehnikom iskucavanja. Sa leve i desne strane šlema, nalaze se dve trake sa natpisom: „Dizone, nosi u zdravlje – delo Avita.“ Izradio ga je majstor Avitus, za vreme vladavine Konstantina Velikog, u IV veku.

Ovakve šlemove su u kasno rimsko doba nosile vojskovođe ili vladari.

13. MANASTIR KRUŠEDOL

Srpski pravoslavni manastir Krušedol vekovima je bio kulturni i verski centar Srba u južnoj Ugarskoj. Nalazi se na jugoistočnom delu Fruške gore, u dolini severno od sela Krušedol. Podignut je između 1509. i 1516. godine kao zadužbina vladike Maksima Brankovića, a uz veliku pomoć vlašskog vojvode Đorđa Jovana Basarabe. Manastirska crkva posvećena je Blagoveštenju Bogorodice. Posle bitke kod Petrovaradina (1716) Turci su zapalili i opljačkali manastir. Obnova započeta 1721. godine trajala je 35 godina. Uz zapadno krilo konaka izgrađen je visoki barokni zvonik. Majstori krušedolskih bili su najverovatnije Grci sa Svete Gore, a autori uljanog zidnog slikarstva Jov Vasiljević i Stefan Tenecki. Godine 1763. slikali su ikonostas u Krušedolu Dimitrije Bačević i Teodor Kračun, a krušedolski ikonostas je jedan od najvažnijih, najstarijih i najlepših u Srbiji, remek-delo slikarstva i drvorezbarstva tradicionalnog stila. Riznica manastira Krušedola je bila bogatija od riznica svih fruškogorskih manastira. Manastir bio je jedan od glavnih književnih centara – u njemu su se prepisivale i pisale knjige. Krušedolska biblioteka bila je bogata rukopisnim i štampanim knjigama. U crkvi, ispred ikonostasa, nalaze se kivoti u kojima su smešteni ostaci moštiju svetih Brankovića, tj. despota Đorđa Brankovića (monah Maksim) i njegovih roditelja Angeline i slepog Stefana Brankovića. U manastirskoj crkvi leže posmrtni ostaci i mnogobrojnih znača-

jnih ličnosti, između ostalih tu su sahranjeni patrijarh Arsenije III Černojević, grof Georgije Branković, vojvoda Stevan Šupljikac, pukovnik Atanasije Rašković, kneginja Ljubica i kralj Milan Obrenović. U Drugom svetskom ratu, manastir nije razoren, ali je opljačkan, kao i vredna manastirska riznica. Dugo godina posle rata konaci manastira su bili pretvoreni u dečiji dom, da bi tek 70-tih godina prošlog veka bili vraćeni monasima.

14. MANASTIR VELIKA REMETA

Srpski pravoslavni manastir Velika Remeta jedan je od najstarijih Fruškogorskih manastira. Monaški kompleks, sa crkvom posvećenom sv. Dimitriju, podignut je nedaleko od izvorišta potoka Šelovrenac. Prvi put se spominje 1543. godine u fermanu sultana Sulejmana II. Lik patrona crkve, sv. Dimitrija, naslikan je 1568. godine. Manastir su 1716. godine spalili Turci. U periodu 1733-1735. godine podignut je izuzetno visok barokni zvonik koji ima šest spratova, tavansku konstrukciju i plitku kupolu. Konaci, koji u obliku pravougaonika okružuju manastir, sagrađeni su krajem 18. i početkom 19. veka.

15. MANASTIR GRGETEG

Nedaleko od sela Grgeteg, na južnom obronku Fruške gore, uz potok Kalinjak, nalazi se srpski pravoslavni manastir Grgeteg. Ovaj manastir je jedan od najposećenijih manastira na Fruškoj gori. Po predanju izgradnja manastira vezuje se za despota Zmaja Ognjenog Vuka i njegovog oca Grgura Slepog koji su ga podigli 1471. godine. Postojanje manastira je potvrđeno poreskim dokumentima iz 1545. godine. Austrijski car Leopold I poklonio je 1691. godine Isajji Đakoviću posed u Sremu s manastirom Grgeteg. Kroz istoriju manastir je nekoliko puta obnavljan. Stara kamena crkva zamenjena je oko 1770. novom baroknom građevinom. Tada je napravljen i zvonik. Crkva je obnovljena 1901. po projektu Hermana Bolea. Stari ikonostas naslikao je Jakov Orfelin 1774/75. godine, a današnji je delo Uroša Predića iz 1902. godine. U manastiru je od 1874. do 1905. godine živeo Ilarion Ruvarac, jedan od utemeljivača istorijske nauke među Srbima na ovim prostorima. U Drugom svetskom ratu manastir je teško stradao, srušen je zvonik i veliki deo konaka. Danas manastirski kompleks čine crkva, konaci sa sve četiri strane i ekonomske zgrade.

16. MANASTIR STARO HOPOVO

Kraj puta Novi Sad-Ruma, nedaleko od manastira Novo Hopovo, nalazi se srpski pravoslavni manastir Staro Hopovo. Prvi put se pominje 1546. godine u Sremskom defteru. Prvobitna crkva bila je brvnara, koja se srušila u zemljotresu iz 1751. godine, da bi već sledeće godine bila započeta izgradnja sadašnje crkve. Manastirska crkva je posvećena sv. Pantelejmonu. Do danas su sačuvane ikone koje je oslikao Janko Halkozović. Uz crkvu postojao je i severni konak od kamena, koji je stradao u Drugom svetskom ratu.

17. MANASTIR RAKOVAC

U blizini sela Rakovac, kraj Rakovačkog potoka, nalazi se srpski pravoslavni manastir Rakovac. Istorijski podaci o osnivanju manastira su nepoznati, postoji samo predanje o formiranju kompleksa krajem 15. veka. Prvi pouzdani izvor u kome se pominje manastir jeste turski poreski dokument iz 1546. godine. Manastirska crkva posvećena je svetim vračima Kuzmanu i Damjanu. Ukrašena je freskama iz 1533. godine od kojih su ostali samo fragmenti. Barokni zvonik podignut je 1735. godine, a trostrani konaci 1771. godine. Ikonostas crkve je 1763. godine oslikao novosadski slikar Vasilije Ostojić. Sačuvano je samo nekoliko ikona. Ikonostas u kapeli dovršen je 1751-1755. godine, a ikone su oslikali Janko Halkozović i Vasilije Ostojić.

18. MANASTIR JAZAK

U blizini Vrdnika smešten je manastirski kompleks Jazak. Manastirska crkva posvećena je Silasku sv. duha (sv. Trojici). Osnovan je 1736. godine zahvaljujući priložima imućnih Srba. Iako najmlađi, građen je u stilu srpske srednjovekovne arhitekture, ali i pod uticajem baroka. U njegovoj blizini nalaze se ostaci prvobitnog manastira. Stari manastir Jazak nastao je krajem 15. veka, ali je napušten 1773. godine i od njega su ostale ruševine. Bio je visoko cenjen, jer su u njemu čuvane mošti poslednjeg vladara dinastije Nemanjića, cara Uroša. Usled nedostatka prostora kaluđeri su podigli novi manastir u 18. veku. Unutrašnjost crkve ukrašena je ikonostasom koji je oslikao Dimitrije Bačević 1769. godine. Bogorodičinu ikonu naslikao je Teodor Kračun, dok je ikonu cara Uroša naslikao Andrej Saltić.

19. MANASTIR VRDNIK

Naselje Vrdnik se formiralo oko starog srpskog pravoslavnog manastira Vrdnika. Po predanju ktitor je bio sremski mitropolit Serafim, a postojanje manastira se prvi put pominje u turskom popisu iz 1566/67. godine. U ovaj manastir su 1697. godine izbegli monasi iz manastira Ravanice kod Čuprije. Kao najveću vrednost, sa sobom su nosili mošti sv. kneza Lazara Hrebeljanovića i manastirsku riznicu. Od tada se ovaj manastir naziva Ravanica ili Sremska Ravanica ili Vrdnik. Prvobitna crkva je promenila posvećenje, od sv. Jovana na Vaznesenje Hristovo. Zbog velikog broja hodočasnika koji su dolazili izgrađena je nova, veća crkva početkom 19. veka. Mošti sv. kneza Lazara su iz manastira sklanjane, a 1990. prenete su u prvobitnu crkvu manastira moravske Ravanice. U staroj crkvi ikonostas je radio Stanoje Popović 1743. godine, a u novoj Dimitrije Avramović 1851-1853. godine. Drveni deo je izrezbario karlovački duborezac, a pozlatio ga je. Sam ikonostas po svom stilu jeste prelaz od klasicizma. Vrdnički manastir je u svakom pogledu izuzetno vredan, a dugo je bio i među najbogatijim na Fruškoj gori. . godine poseduje 1696 jutara zemlje, a . godine ukupno 1420 jutara.

20. MANASTIR ŠIŠATOVAC

Na južnoj padini Fruške gore nalazi se grupa manastira među kojima je srpski pravoslavni manastir Šišatovac. Crkva manastira posvećena je prazniku Rođenja presvete Bogorodice. Jedno vreme iguman manastira bio je Lukijan Mušicki, ugledni arhimandrit i književnik. Manastir se prvobitno zvao Remetsko i tako se pominje u turskim izvorima do sredine 17. veka. Jedan je od retkih manastira koji za vreme turske vladavine nije razaran. Stara crkva je porušena, te je 1778. godine sazidana nova, monumentalnih dimenzija. Ktitor je bio vršački episkop Vićentije Popović. Zidani ikonostas dovršen je 1793-1795. godine. Istih godina ikonostas je oslikao Grigorije Davidović Obšić.

21. MANASTIR ĐIPŠA

Srpski pravoslavni manastir nalazi se između sela Divoš i Vizić. Specifičnost ovog manastira je da se ravnopravno pominje i kao Divša i kao Đipša. Crkva je posvećena sv. Nikoli.

Pominje se prvi put u turskim dokumentima 1566/67. godine. Prvobitni izgled crkve nije nam u potpunosti poznat, jer je više puta popravljena i obnavljana. Ceo manastir je miniran u Drugom svetskom ratu. Crkva je je obnovljena poslednjih decenija 20. veka i prvih godina 21. veka.

22. MANASTIR PRIVINA GLAVA

Na zapadu Fruške gore, na putu Šid-Ilok, u blizini sela Berkasova, nalazi se srpski pravoslavni manastir Privina glava. Predanje o nastanku manastira vezuje se za ktitora Pribu ili Privu, velikaša iz 12. veka. Po predanju manastir je obnovljen 1496. godine za vreme vladike Maksima. Prvobitna crkva je bila mala i od trošnog materijala. Posvećena je Saboru svetih Arhistratiga (sv. arhanđelima Gavrilu i Mihajlu). Gradnja crkve trajala je od 1741. do 1760. godine, kada je crkvu osvetio mitropolit Pavle Nenadović. Mobilijar u crkvi završen je 1786. godine, kada su i slikane ikone na ikonostasu koje je izradio slikar Andrej Šaltist.

23. MANASTIR MESIĆ

Istočno od Vršca, u vinogradarskom ambijentu, smešten je srpski pravoslavni manastir Mesić. Najraniji podaci o manastiru vezani su za legende. Po najstarijoj, Mesić su osnovali učenici Ćirila i Metodija u 11. veku. Po drugoj legendi, osnovao ga je Arsenije Bogdanović početkom 13. veka, a po najmlađoj izgradili su ga i obnovili despoti Brankovići krajem 15. veka, što potkrepljuju i pisani podaci. Manastirska crkva posvećena je sv. Jovanu Krstitelju. U osnovi crkva je izvedena prema raškom arhitektonskom obrascu sa osnovom upisanog krsta, od lomljenog kamena. Manastir je razoren 1716. godine, a obnovljen je uz pomoć ruske carice Jelisavete Petrovne. Zidni životopis nastao je nakon obnove 1743. godine, a izveli su ga slikari Jovan, Petar i Andrej Andrejević. U drugoj polovini 18. veka crkva je ponovo obnovljena, po nacrtu nemačkog arhitekta Antona Blobergera. Tom prilikom izvršena je barokizacija crkve i, između ostalog, dograđen je barokni zvonik i postavljen barokni ikonostas. Zidno slikarstvo manastira Mesić predstavlja jednu od najznačajnijih celina sačuvanu u Karlovačkoj mitropoliji. Manastir u svojoj riznici čuva više vrednih rukopisnih i štampanih knjiga, kao i niz slika poznatih slikara kao što su Jovan

Popović iz Opova (Portret J. J. Šakabente). Manastir Mesić je 1952. godine postao ženski manastir.

24. EPISKOPSKI DVOR U VRŠCU

Zdanje je podignuto sredinom 18. veka za rezidenciju vršačko-karantsebeškog episkopa. To je najmonumentalnija eparhijska rezidencija tog vremena. Sagradio ga je episkop Jovan Georgijević između 1750. i 1757. godine. Podignuta je kao spratni objekat sa privatnom dvorskom kapelom sv. arhanđela Mihaila i Gavrila. Prvobitni izgled u baroknom stilu izmenjen je 1904. godine kada je izmenjen unutrašnji prostor i spoljni izgled. Danas se mogu videti prisutni elementi neorenesanse i neobaroka. Najbolje očuvani deo prvobitnog izgleda dvora je kapela. U njoj se danas čuva najuglednija ikona Karlovačke mitropolije, čudotvorna ikona Bogorodice Bezdinske. U dvoru se nalazi reprezentativna zbirka portreta najznačajnijih episkopa Vršacke eparhije, vredna biblioteka, arhiva, brojne ikone najpoznatijih slikara zografa s teritorije Banata i brojni predmeti primenjene umetnosti baroknog doba.

25. VRŠAČKA KULA

Sa istočne strane grada Vršca, na brdu Kula (399 m), nalaze se ostaci vršačkog srednjovekovnog grada. Kao feudalno sedište sagrađen je sredinom 14. veka. Grad je imao dve kule koje su bile spojene masivnim zidom u jedno dvorište. Unutar njega nalazila se manja zgrada za stanovanje. Najstariji dokument u kome se pominje grad pod nazivom Podvršac, potiče iz 1427. godine. Očuvana kula je pravougaone osnove i predstavlja ostatke Donžona utvrđenja. Ima više spratova i podrum za čuvanje hrane i oružja. Ulaz u kulu nalazi se na oko 10 metara iznad tla, a do njega se dolazilo pokretnim drvenim stepenicama, koje su se lako mogle skloniti u slučaju opasnosti. Zidovi kule su debljine do 3,90 metara, građeni su od lomljenog kamena u krečnom malteru. Ostaci peći sa dva ložišta i dimnjakom upućuju na njenu stambenu funkciju. Grad-tvrđava je imala strateški značaj, bila je uporište feudalaca, ali služila je i kao pribežište okolnom stanovništvu. U 17. veku turski putopisac Evlija Čelebija navodi podatak da je grad ili tvrđava van upotrebe i da je zapuštena.

26. ZGRADA ŽUPANIJE U SOMBORU

Sombor je grad u čijem se istorijskom jezgru nalaze mnoge velelepne građevine. Zgrada upravnog i administrativnog sedišta Bačko-Bodroške županije ima veliku istorijsku i arhitektonsku vrednost. Prvobitni oblik zgrade nastao je između 1805. i 1808. godine prema projektu koji je 1802. godine izradio arhitekta Jozef Bauer. Ta barokna građevina je prerađena i dograđena 1882. godine po nacrtu arhitekta rodom iz Apatina, Đule Partoša. Monumentalno dvospratno zdanje, raskošno oblikovano u stilu eklektike, udahnuo je Somboru novu urbanističku vizuru. U Svećanoj sali županijske zgrade nalazi se monumentalna slika Bitka kod Sente slikara Franca Ajzenhuta. Na tavanici sale su grbovi zemalja koje su bile pod jurisdikcijom Ugarske monarhije – u sredini je grb slobodnog kraljevskog grada Sombora. U sali su postavljene u drvetu izrađene skulpture boginje Atine (boginja mudrosti, zaštitnica gradova i vojnih utvrđenja) i Justicije (boginja pravde). Najveći gradski park je nastao oko županijske zgrade krajem 19. veka.

27. ZGRADA ŽUPANIJE U ZRENJANINU

Na glavnom trgu nalazi se zgrada nekadašnje uprave Torontalske županije. Prvobitna zgrada, sagrađena u baroknom stilu po projektu Josifa Fišera, bila je manjih dimenzija. Objekat je proširen 1885-1887. godine, kada su dozidana dva neobarokna krila po projektu afirmisanih arhitekata iz Budimpešte, Đule Partoša i Edena Lehnera (Lechner Ödön). Jednospratni objekat bio je dvojne namene: upravno-administrativne i stambene (do 1918. godine u njoj su stanovale vodeće ličnosti grada, predstavnici izvršne vlasti). Krov je pokriven glaziranim biber crepom u više boja, izrađenim u pečujskoj fabrici „Žolnai“. U centralnom stepeništu nalaze se vitražni prozori sa alegoričnim figurama Mudrosti, Pravde i Moći. U zgradi nisu sačuvani ostaci stilskog nameštaja, tako da „Pantelićev sat“ iz 1902. godine, kao i sat od kovanog gvožđa izrađen u 19. veku, koji se nalazi u holu ispred svećane sale, predstavljaju primer tehničkog dostignuća toga vremena i prava su retkost. Park iza zgrade je izmenjen, ali sudeći prema očuvanom

nastavak na 19. strani

1. Dvorac Stratimirovića u Kulpinu

3. Dvorac Špicerovih u Beočinu

4. Dvorac grofa Hadika u Futogu

2. Spomenik posvećen bici kod Slankamena

5. Grkokatolička crkva u Ruskom Krsturu

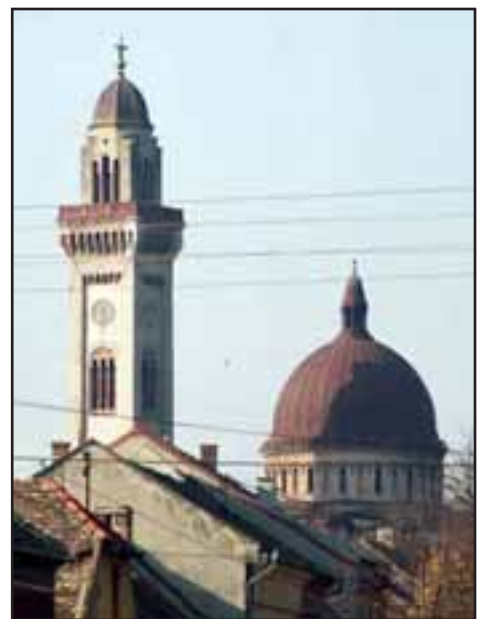
6. Srpska pravoslavna crkva Sv. Đorđe u Bečeju

7. Rumunska pravoslavna crkva u Uzdinu

9. Spomen obeležje Sremski front

8. Crkva Preobraženja Hristovog u Pančevu

10. Crkva Sv. Luke u Kupinovu

11. Arheološko naselje Grad u Dupljaji

12. Rimski šlem iz Berkasova

13. Manastir Krušedol

15. Manastir Grgeteg

14. Manastir Velika Remeta

16. Manastir Staro Hopovo

17. Manastir Rakovac

18. Manastir Jazak

19. Manastir Vrdnik

20. Manastir Šišatovac

21. Manastir Đipša

22. Manastir Privina glava

23. Manastir Mesić

24. Episkopski dvor u Vršču

25. Vršačka kula

26. Zgrada županije u Somboru

29. Karlovačka gimnazija

27. Zgrada županije u Zrenjaninu

28. Patrijaršijski dvor u Sremskim Karlovcima

30. Saborna crkva u Sremskim Karlovcima

31. Dvorac Servijskih u Novom Kneževcu

32. Dvorac Dunđerskih u Čelarevu

33. Dvorac Karačonji u Novom Miloševu

34. Franjevačka gimnazija u Rumi

35. Kaštel Kraj u Bačkoj Topoli

36. Neogotička crkva u Bačkoj Topoli

37. Grašalkovićeve palata u Somboru

38. Prevodnica "Šlajz" kod Bečeja

39. Vatrogasni dom u Senti

40. Vatrogasni dom u Beloj Crkvi

41. Kuća Jovana Sterije Popovića u Vršcu

42. Stara apoteka u Vršcu

43. Suvača u Kikindi

45. Sinagoga u Subotici

44. Vetrenjača u Melencima

46. Petrovaradinska tvrđava

47. Žensko kupalište na Paliću

50. Almaška crkva (hram Sv. Tri jerarha) u Novom Sadu

48. Vladičanski dvor u Novom Sadu

51. Nikolajevska crkva u Novom Sadu

49. Saborna crkva Sv. Đorđa u Novom Sadu

52. Crkva Imena Marijinog u Novom Sadu

54. Gradska kuća u Novom Sadu

53. Crkva Marije Snežne u Petrovaradinu

55. Kapela mira u Sremskim Karlovcima

56. Dvorac Marcibanjijevih u Sremskoj Kamenici

57. Kuća Jovana Jovanovića Zmaja u Sremskoj Kamenici

59. Franjevački samostan u Baču

58. Tvrđava u Baču

61. Dvorac (Kaštel) Lazarovich u Ečki

60. Arača

muzičkom paviljonu i bogatoj zidanoj kapiji, posebna pažnja bila je posvećena uklapanju zelenih površina u celinu sa zdanjem. Od 1950. godine u zgradi je smeštena Skupština opštine Zrenjanin.

28. PATRIJARŠIJSKI DVOR U SREMSKIM KARLOVCIMA

Današnji kompleks sagrađen je između 1892. i 1895. godine za vreme patrijarha Georgija Brankovića. Zgrada je izgrađena po projektu arhitekta Vladimira Nikolića koji je veoma uspešno oblikovao fasadu u duhu arhitekture istorijskih stilova. Uz zgradu podignuta je pridvorna kapela posvećena sv. Dimitriju, a ikonostas je naslikao Uroš Predić 1896. godine. U patrijaršijskom dvoru izložene su najvrednije ikone, portreti mitropolita, predmeti primenjene umetnosti i biblioteka retkih i vrednih rukopisa i stare štampane knjige.

29. KARLOVAČKA GIMNAZIJA

Karlovačka gimnazija osnovana je u Sremskim Karlovcima 1791. godine na inicijativu karlovačkog mitropolita Stefana Startimirovića i zahvaljujući bogatim priložima Dimitrija Anastasijevića Sabova. Nova gimnazija počela je s radom u zgradi bivše latinske škole. Ova gimnazija je s vremenom postala uzorni školski zavod čiji su pitomci prednjačili u znanju na licejima i univerzitetima na kojima su nastavljali školovanje. Zbog nedovoljnog prostora i neadekvatnih uslova stara zgrada je zamenjena novim zdanjem. Današnja zgrada podignuta je 1891. godine kao zadužbina patrijarha Anđelića i njegovog brata Stefana. Izgrađena je po projektu arhitekta Đule Partoša u stilu srednjovekovnih srpskih manastira. Gimnaziju su izdržavali sami građani, a posle Prvog svetskog rata je podržavljena i danas deluje u humanističkom usmerenju.

30. SABORNA CRKVA U SREMSKIM KARLOVCIMA

Saborna crkva u Sremskim Karlovcima posvećena je sv. Nikoli i građena je između 1758. i 1762. godine. Tokom vremena nekoliko puta je obnovljana, a svoj današnji izgled dobila je nakon rekonstrukcije 1909. godine kada je arhitekta Vladimir Nikolić dodao

neoklasicističke elemente. Spoljašnja arhitektura predstavlja mešavinu klasicističkih i neoklasicističkih elemenata sa zvoničkim kapama u ampir stilu. Ikonostas, vredan pažnje, izrađen je u baroknom stilu i naslikali su ga Teodor Kračun i Jakov Orfelin.

31. DVORAC SERVIJSKIH U NOVOM KNEŽEVCU

Marko Servijski, bogati i obrazovani trgovac cincarskog porekla, ugledan novosadski građanin, kupio je 1782. godine spahiluk Tursku Kanjižu i time dobio plemićku titulu. Na posedu je 1793. godine izgradio dvorac. Njegov sin Đorđe ostavio je dvorac i imanje sestričini, koja je sredinom 19. veka u miraz donela posed porodici Šulpe (Schulpe). U zgradi je, dok su u njoj boravili prvobitni vlasnici, bila velika biblioteka sa oko 3.000 knjiga, retki primerci majsenkog porcelana, predmeti od srebra, bronce, skupoceni nameštaj, te zbirka portreta i starog trofejnog oružja. Vilhemina Šulpe je udajom za Andora Talijana dvorac donela u miraz porodici Talijan, koji su posedovali još dva objekta u Novom Kneževcu. Dvorac je jedan od starijih, većih i raskošnijih u Vojvodini. Zgrada je spratna i ima izduženu pravougaonu osnovu. Građena je kao slobodno stojeći objekat okružen parkom i ima izduženu pravougaonu osnovu. Središnji deo glavne fasade je istaknut baroknom terasom sa ogradom od kovanog gvožđa. Iznad balkona je u reljefu izveden grb porodice Servijski. Proporcijama, simetrijom, obradom fasada (npr. malterska plastika iznad prozora) i unutrašnjim rasporedom svrstava se u retko sačuvane poznobarokne profane građevine ovog tipa. Danas se u dvorcu nalazi opštinski sud i administracija komunalnih službi opštine Novi Kneževac. Dvorac Servijski je zaštićeni spomenik od velikog značaja.

32. DVORAC DUNĐERSKIH U ČELAREVU

Kompleks dvorca čini nekoliko objekata smeštenih u prostranom parku engleskog tipa, na vlastelinskom posedu nastalom u drugoj polovini 18. veka. Manji dvorac je sagradio Lipot Marfi (Márfy Lipót) na prekretnici 18. i 19. veka, kao prizemnu građevinu, pravougaone osnove, sa tremom na vitkim stubovima. Veliki dvorac sagradio je Mikloš Bezeredi (Bezerédy Miklós)

tridesetih godina 19. veka, po planovima nepoznatog bečkog arhitekta, kao klasičan primer reprezentativne spahijske rezidencije. Objekat je prizemna građevina, pravougaone osnove. Na istočnoj strani nalazi se stepenište i trem u stilu klasicizma, sa četiri dorska stuba i timpanonom. Na zapadnoj strani fasade nalazi se terasa sa stepeništem koje vodi u park sa zadnje strane dvorca. Na objektu se uočavaju odlike epohe klasicizma. Unutrašnji raspored i dekoracija u punoj meri odslikavaju klasičnu jednostavnost i reprezentativnost objekta. U istom klasicističkom stilu bio je izgrađen i paviljon u vrtu, koji je srušen. Nasuprot velikog dvorca sačuvana je ekonomska zgrada, čija dvorišna fasada ponavlja elemente velikog dvorca. U dvorcu je donedavno bio muzej sa izložbom primenjene umetnosti i autentično očuvanog nameštaja i enterijera. Dvorac nosi ime po porodici Dunđerski, koja ga je kupila 1882. godine. Lazar Dunđerski je iste godine u mestu podigao parni mlin i fabriku špiritusa, a 1884. godine je raskrčio polovinu parka, i sa desne strane, nedaleko od dvorca, podigao pivaru i zasade hmelja. Od kraja 19. veka pa do Prvog svetskog rata dvorac je bio stecište značajnih političkih i kulturnih ličnosti toga doba. Između ostalih dvorac su posećivali Nikola Tesla, Ferenc Ajzenhut, Paja Jovanović, Stevan Todorović i Laza Kostić, koji je u čast Lenki Dunđerskoj, koju je upoznao u ovom dvorcu, napisao pesmu ¹⁰⁰. Dvorac se nalazi pod zaštitom države, kao kulturno dobro od izuzetnog značaja.

33. DVORAC KARAČONJI U NOVOM MILOŠEVU

Sagradio ga je 1857. godine Lajoš Karačonji na svom imanju u Beodri (koje je danas spojeno sa Novim Miloševom). Građen je kao reprezentativan rezidencijalni objekat koji svojom prostornom dispozicijom, volumenom i arhitektonskim rešenjem zauzima dominantan položaj u prostranom parku. Arhitektonski je oblikovan u dosledno sprovedenom klasicističkom stilu. Jednospratna građevina je pravougaone osnove, a glavna fasada je simetrična. Središnji deo fasade naglašen je dubokim tremom koji u prizemnom delu nose stupci pravougaonog preseka, a na spratnom delu korintski stubovi sa arhitravom, frizom i timpanonom. Prozori u prizemnom delu imaju jonske kapitule, a na spratnom korintske. U neposrednoj okolini dvorca, u sklopu imanja, nalaze se pomoćni ekonomski objekti: kon-

jušnice, magacini, štale i odeljenja za poslugu, koji zajedno sa glavnom zgradom dvorca čine arhitektonski i stilski jedinstven i dobro usklađen kompleks. Dvorac Karačonji u Novom Miloševu je zaštićeni spomenik od velikog značaja.

34. FRANJEVAČKA GIMNAZIJA U RUMI

Zgrada je sagrađena 1772. godine za potrebe franjevačke gimnazije. Podigao ju je baron Marko Pejačević, koji je posle preuređenja Vojne granice izabrao Rumu za svoje sedište i značajno doprineo ekonomskom i urbanističkom razvoju grada u 18. veku. Po predanju, bila je to prva spratna građevina u Rumi. Danas se u njoj nalazi zavičajni muzej sa zbirkom i dva legata, slikara Milivoja Nikolajevića i Romana Soretića. Zgrada je građena kao masivni ugaoni objekat na sprat, sa osnovom u obliku slova "L". Krov je pokriven biber crepom. Građevina, koja je do danas u potpunosti sačuvala prvobitni izgled, zaštićeno je kulturno blago od velikog značaja, kao i rimokatolička crkva. Uzdizanje časnog krsta, u istoj ulici.

35. KAŠTEL KRAJ U BAČKOJ TOPOLI

Neposredno nakon što je komorsko selo Bačka Topola kao kraljevska donacija dodeljeno u posed Pala Kraja (Kray Pál), njegov sin Ferenc Kraj je 1800–1802. sagradio kaštel. Zgrada se nalazi, slično kao i u drugim naseljima južnog dela Ugarske, kraj crkve. Balkonom okrenuta ka glavnom putu bila je ukras naselja. Bila je to, ne računajući crkvu, prva spratna zgrada u naselju. Imala je sledeći raspored prostorija: u prizemlju 7 soba, 1 kuhinja, 1 nužnik, a na spratu 8 soba, 1 predsoblje i 1 nužnik. Sobe su se grejale kaljevim pećima. Ono u čemu se posed isticao i davao primer drugim veleposednicima jeste reprezentativni, tada moderan engleski park, nastao zahvaljujući supruzi Ferenc Kraja, Borbali Gesel (Gessel). Njegovo ulepšavanje je nastavila supruga Janoška Nepomuka Kraja, baronica Marija Venkhajm (Wenkheim), da bi od njega danas ostao samo jedan mali sačuvani deo. Park je danas poznat kao "Park Ziči" po imenu grofa Janoša Nepomuka Zičija, koji je podržao izgradnju nove veće crkve, na mestu ranije male barokne, kraj kaštela. U kaštelu se danas nalaze galerija i muzej Bačke Topole.

36. NEOGOTIČKA CRKVA U BAČKOJ TOPOLI

Izgradnja nove crkve Srpanjske Gospe podudarala se s tokom ekonomskog i kulturnog razvitka mnogih naselja Vojvodine, te ekspanzije oživljenih istorijskih stilova: romanike, gotike, renesanse, itd. Ova katolička crkva, kao i njen enterijer, poseduje stilska obeležja neogotike. Kao u brojnim slučajevima tog doba, sagrađena je rušenjem ranije, barokne crkve u neposrednoj blizini, u cilju izgradnje veće, često u stilu neogotike. Inicijator izgradnje bio je bačkotopolski župnik Imre Lipai, a inicijativu su podržali veleposednik, grof Janoš Nepomuki Ziči i njegova supruga, baronica Irma Kraj. Projektant zdanja je arhitekta Ferenc J. Rajhl. Gradnja crkve je počela 1904. godine, u vreme izvedbe Rajhlove palate u Subotici, a predata je na upotrebu 1906. godine. Zdanje impozantnih dimenzija ima toranj visok 72,70 metara, što nadmašuje druge dve visoke crkve katoličke dijeceze – katedralu u Kaloči i crkvu sv. Tereze Avilske u Subotici. Efekat visine enterijera trobrodnog zdanja pojačavaju vitki stubovi od armiranog betona. Ovoj tehnici se pribeglo nakon prepiske sa Silardom Zilinskijem, koji je odomacio armirani beton u mađarskom graditeljstvu. U svetištu crkve se nalaze grobovi članova porodice Kraj, te skulptura i spomen ploča barona Ferenc Kraja i Janoša Kraja, kao i epitaf barona Pala Kraja.

37. GRAŠALKOVIĆEVA PALATA U SOMBORU

Ugaona jednospratna zgrada na Trgu sv. Trojstva, danas poznatom kao Čelav trg, podignuta je u periodu od 1750. do 1763. u stilu baroka, kao kancelarija za kolonizovanje Nemaca u Bačkoj. Ime je dobila po grofu Antunu Grašalkoviću (Grasalkovics Antal) carskom namesniku i upravniku carskih dobara. Zgrada je prvobitno služila kao imigracioni centar i karantin za doseljeno nemačko stanovništvo. Od 1863. godine u njoj se nalazila somborska telegrafska stanica, a između dva rata poreska uprava, da bi od 1981. godine u njoj bila smeštena pošta. Osnova zgrade je u obliku slova "U" sa središnjim rizalitom i dva bočna kraka, po ugledu na barokne administrativne zgrade. Horizontalni element, zvan venac, deli fasadu na prizemlje i sprat. Poseban akcenat fasadi daje ulaz sa balkonom iznad njega, na kome je ograda od kovanog gvožđa. Zgrada se nalazi sa brojnim sačuvanim

baroknim, klasicističkim, eklektičkim i drugim građevinama u jezgri Sombora. Zaštićeno je spomeničko blago od velikog značaja. U njenoj neposrednoj blizini nalazi se Galeova kuća, građena na početku 19. veka kao apoteka, a u kojoj se danas nalazi galerija slika Milana Konjovića.

38. PREVODNICA "ŠLAJZ" KOD BEČEJA

Prevodnica "Šlajz" kod Bečeja – poznata i kao Ajfelova prevodnica – spomenik je tehničke kulture i deo sistema Velikog bačkog kanala (1793–1801). Kanal, koji je dobio ime Francov kanal, projektovao je i gradio ugarski plemić i inženjer poreklom iz Apatina, Jožef Kiš, koji je boravio na studijskom putovanju u Engleskoj. Kanal je svečano otvoren 1. maja 1802. godine, a nakon izgradnje je bio prvi plovni put u Evropi, koji je istovremeno služio za melioraciju i preteča je velikog savremenog hidrosistema Dunav–Tisa–Dunav. Prevodnica je sagrađena 1898. godine i, po prvi put u Evropi, mehanizam prevodnice pokretan je uz pomoć struje koju je ona sama proizvodila. Nastala je odlukom ugarske vlade da se preseli ušće kanala koje se do tada nalazilo kod Bačkog Gradišta, što znači da je locirana na spoju kanala DTD sa Tisom. Projektovana je u birou čuvenog francuskog građevinskog projektanta Gistava Ajfela, kome je poverena izrada čeličnih delova. Bazen prevodnice je zaštićen nasipom, dok pravac toka vode na ulazu i izlazu, kao i sam mehanizam, obezbeđuju po dva masivna elipsoidna stuba obložena keramičkim glaziranim opekama. Vrata prevodnice i mehanizam za njihovo otvaranje metalne su konstrukcije. Ulazna i izlazna vrata su klizna, s pomeranjem pomoću kрана fiksiranog na obe strane obale. U početku, mehanizam je pomeran udruženom ljudskom snagom koja je kasnije zamenjena električnom energijom. Prevodnica od 1975. godine nije u funkciji, pošto je izrađena nova u blizini. Kada je reč o objektima iz 18. veka neposrednije vezanim za vodoprivredu u Vojvodini, osim prevodnice kod Bečeja, zaštićeno kulturno blago su i brana kod Bezdana, te prevodnica i mlin kod Stapara.

39. VATROGASNI DOM U SENTI

Vatrogasni dom je sagrađen 1904. godine u stilu mađarske secesije, po projektu mađarskog arhitekta

Bele Lajte, jednog od najtalentovanijih sledbenika arhitekta Edena Lehnera (Lehner Ödön). Karakteristični motivi sa zgrade su srce i cveće, koji su, kao i neka od prostornih rešenja, preuzeti iz narodne graditeljske i zanatske baštine. Prema uličnom frontu se nalaze dva simetrična arhitektonska elementa, a unutar dvorišta je garaža sa četiri boksa, koje pojedinačno zatvaraju dvokrilna vrata. Krovni pokrivači od biber crepa oslanjaju se na složenu konstrukciju unakrsno postavljenih krovova. Dekorativna ornamentika je izvedena u malteru i harmonično je kolorisana. Razni elementi zgrade, kao što su oluci, izrađeni su takođe po projektu arhitekta i predstavljaju unikatna zanatska dela. Vatrogasni dom je kao kulturno dobro od velikog značaja doživeo razne konzervatorske radove 1965. i 1992. godine. U Senti je po Lajtinom projektu i u istom stilu izvedena još jedna, danas zaštićena zgrada, poznata po prvobitnom vlasniku, krojaču Krsti Slavniću, kao Slavnićeva kuća.

40. VATROGASNI DOM U BELOJ CRKVI

Zgrada je sagrađena 1785. godine, po građevinskim propisima Vojne granice. Prvobitno je bila u funkciji gostionice koja se zvala "Zlatni jelen", a kasnije je korišćena kao privatna trgovačka i stambena zgrada, a zatim kao Vatrogasni dom. Građena je kao jednospratni objekat pravougaone osnove, sa debelim zidovima, svodovima velikih raspona, snažnim stubovima kvadratnog preseka, veoma strmim krovom i doksatom koji se proteže duž južne i zapadne fasade. Dekorativnom obradom naročito je naglašen zabat na glavnoj fasadi. Ispod većeg dela kuće nalazi se veliki, duboko ukopan podrum. Po konstruktivnom sklopu i dekoraciji fasade pripada redu građevina baroknih stilskih obeležja, karakterističnih za oblast Vojne granice s kraja 18. veka i jedna je od malobrojnih sačuvanih kuća iz tog vremena. Bela Crkva svrstava se u red vojvođanskih gradova u kojima je do današnjih dana sačuvan veliki broj objekata kulturno-istorijskih vrednosti. Od baroknih zgrada, osim vatrogasnog doma, najznačajnije su rimokatolička i pravoslavna crkva, zgrada opštine i Dom vojske.

41. KUĆA JOVANA STERIJE POPOVIĆA U VRŠCU

Sagrađena je 1868. godine na mestu starije porodične kuće iz 18. veka, u kojoj je rođen Jovan Sterija Popović.

Jednospratnu građevinu sa dvorištem, Sterijin brat i ugledni vršački trgovac Đorđe Popović sagrađio je 12 godina nakon Sterijine smrti. Podignuta u samom gradskom jezgru zgrada ima autentičnu fasadu, ukrašenu medaljonima sa dve muške bradate maske sa strane i ženskom u sredini, krovnim vencem na dekorativnim konzolama i girlandom. Kuća je 1974. godine dodeljena Književnoj opštini Vršac, pa je postala mesto književnih večeri, promocija i izložbi. Nešto kasnije, 1977. godine, proglašena je kulturnim dobrom. Jovan Sterija Popović, poznati književnik i komediograf, za vreme svog boravka na funkciji načelnika Ministarstva prosvete izvršio je pionirski rad na organizovanju školstva, osnivanju akademije nauka, narodne biblioteke i muzeja, prvog beogradskog pozorišta, itd. Posebno je značajan njegov trud u pogledu proučavanja i očuvanja kulturnog nasleđa. Na njegov predlog je doneta Uredba o zaštiti starina, pa je u Srbiji njegovom zaslugom donet prvi akt o zaštiti spomenika kulture.

42. STARA APOTEKA U VRŠCU

Zgrada je sagrađena polovinom 18. veka. U njoj je 1784. otvorena prva vršačka apoteka i do 1971. godine je zgrada imala istu namenu – služila je kao apoteka i stan apotekara. Među apotekarima, koji su se tokom skoro dva veka smenjivali u njoj, nalazio se od 1928. godine i Aleksandar Jovanović, brat slikara Paje Jovanovića. Narodnom muzeju u Vršu ustupljena je 1965. godine. Danas su u zgradi smeštene dve stalne postavke: u delu gde je bila apoteka "Istorija zdravstvene kulture Vršca", a u stambenom delu, "Sećanje na Paju Jovanovića". U drugoj polovini 19. veka zgrada je dobila novu fasadu sa stilskim obeležjima klasicizma. Za ulaz u apoteku služe zidane stepenice, sa ulične strane. Dvospratni tavan je upotrebljavan za sušenje lekovitog bilja, a prostrani podrum, kao trgovačko skladište. Osim značaja za istoriju apotekarske delatnosti i istoriju likovne kulture, zgrada predstavlja vredan primer graditeljskog nasleđa Vršca iz 18. veka. Zaštićen je spomenik kulture od velikog značaja.

43. SUVAČA U KIKINDI

Suvača je etnografski objekat karakterističan za Vojvodinu u 19. veku – samo u Kikindi ih je sredinom tog veka bilo 51. Podignuta je 1899. godine, kada je u novoizgrađenu zgradu prenet

stari mehanizam kupljen u Padeju, od strane trideset udruženih zemljoradnika. U tom periodu je u Kikindi pored brojnih suvača bilo i više parnih mlinova, te dve vetrenjače. Suvače su zbog lake zapaljivosti drvene konstrukcije i bučnog rada, podizane u sporednim ulicama, dalje od centra naselja, a ova je sagrađena u zapadnom delu grada. Za razliku od zgrada iste namene (vodenica i vetrenjača), sa pogonom zavisnim od prirodnih uslova (vode i vetra), suvača primenom životinjske snage omogućava slobodan izbor lokacije i nesmetan stalni rad. Glavni objekat je oblika višestране piramide, gde je smešten najvažniji deo suvače: točak obima 45 m, koji se zove kolo. Ukupna visina u centru suvače je 8,55 m. Krovna konstrukcija je drvena, pokrivena biber crepom. Oslanja se na 14 niskih i 3 zdepasta stuba od opeke. Mehanizam u kružnoj prostoriji pokreću konji, dok se meljava vrši u mlinskom delu u kojem su smešteni kamenovi i sita na spoju kružne i pravougaone osnove. Par konja mogao je da samelje 100 kg žita za jedan sat. Pored žitarica u suvači se mlela paprika, ređe biber i cimet. Suvači u Kikindi pripada i mlinarev stan, koji čine tri prostorije: soba, kuhinja i ostava. Suvača je bila u upotrebi do 1945. godine, a pod zaštitu države je stavljena 1951. godine. Konzervatorski i restauratorski radovi izvršeni su 1990. godine, kada je suvača u Kikindi proglašena za nepokretno kulturno dobro od izuzetnog značaja. Ona je jedna od dve sačuvane suvače u celoj Panoniji.

44. VETRENJAČA U MELENCIMA

Vetrenjača u Melencima, nazvana po poslednjem vlasniku "Bošnjakova", podignuta je na periferiji sela, kraj puta za Bašaid, na oko 20 km od Zrenjanina. Pripada tipu vetrenjača iz prve polovine 19. veka, poznatijem u nauci pod imenom "Holander vindmuhler". Zidana je opekama u obliku zaobljene kupe na kojoj je niži kupasti krov. Kroz njega prolazi osovina sa krilima za hvatanje vetra i pokretanje mehanizma. Unutrašnji prostor vetrenjače podeljen je na prizemlje, dva sprata i tavan, povezan unutrašnjim stepenicama. U tavanski prostor i gornji sprat smešteni su konstrukcija, zupčnici i osovine drvenog mehanizma, dok su na prvom spratu tri para kamena za mlevenje žita, a u prizemlju tri sanduka u koje olucima dospeva brašno. Predstavlja redak primer nekada mnogobrojnih objekata ove vrste u Vojvodini. Zgrada i

mehanizam su u lošem stanju i pored toga što je 1965. godine proglašena za kulturno dobro od velikog značaja, pa je 1971. godine kompletno obnovljena.

45. SINAGOGA U SUBOTICI

Subotička sinagoga je jedna od retkih sačuvanih sinagoga u Vojvodini i predstavlja jednu od najboljih građevina verske arhitekture u stilu secesije. Završena je 1902. godine prema projektu budimpeštanskih arhitekata Marcela Komora i Deže Jakaba, učenika Edena Lehnara, rodonačelnika mađarske varijante secesije. Sem umetničke, estetske i materijalne vrednosti, objekat je i u konstruktivnom pogledu jedinstven i veoma redak u našim krajevima. Tesarska konstrukcija kupole je inženjersko i zanatsko remek delo, a sekundarna konstrukcija unutrašnjih kupola i svodova od rabić-konstrukcije, sa vrstom armirano-betonskih rebara, predstavlja pravu retkost i s obzirom na vreme izgradnje, avangardni poduhvat. Konstruktivna inovacija je kupola koja počiva na gvozdenoj konstrukciji koju nosi osam gvozdjenih stubova. Rabić, mrežasta opna, natkriljuje centralni, unutrašnji prostor, obuhvata ga i asocira na Mojsijev šator u kojem su se čuvali sveti spisi Tore. Visina ovog unutrašnjeg prostora je 23 metra, a raspon unutrašnje kupole 12,6 metara. Na vrhu središnje kupole, sa spoljašnje strane, jeste šestokraka zvezda. U oblikovanju prostora, projektanti su pošli od drevne arhitekture Istoka, dajući svom objektu tlocrt takozvanog upisanog krsta. Dok nad centralnim kvadratom dominira kupola, u prostorima između krakova krsta (gde su smeštena stepeništa) izdižu se četiri manja, ugaona tornja. Unutrašnjost bogomolje je raskošno osvetljena dnevnim svetlom preko vitražnih prozora, a zidovi su bogato oslikani floralnim motivima. U enterijeru u prizemlju ima 850 sedišta za muškarce, a na galeriji 550 za žene. Građevina je pokrivena višebojnim „žolnai“ crepom iz Pečuja. Poseban segment činila je kovana ograda dekorisana motivom srca. Subotička sinagoga je 1975. godine postala zaštićeni spomenik kulture i nalazi se na listi Svetske organizacije za zaštitu spomenika.

46. PETROVARADINSKA TVRĐAVA

Petrovaradinska tvrđava je izgrađena na desnoj obali Dunava, na isturenom obronku planinskog

venca Fruške gore. Najbolje je očuvana tvrđava vojnog baroknog nasleđa u Evropi i najveći kompleks baroknih građevina u Vojvodini. Posle dugotrajne izgradnje i prekida, Petrovaradinska tvrđava je završena 1780. godine. Podignuta kao prvorazredna operativno-odbrambena fortifikacija, sa velikim garnizonom od 4.000 vojnika i snažnom artiljerijom. Postala je vojno-administrativni centar sve do sredine 20. veka, kada se demilitarizuje i proglašava spomenikom kulture. Utvrđenje je građeno na tri povezana nivoa: Gornja tvrđava na vrhu Petrovaradinske stene, u podnožju Donja tvrđava – Vaserštat s Podgrađem i na južnoj strani istureno utvrđenje – bastion Honverk. Podzemne vojne galerije, komunikacioni i minski sistem u dužini od 16 kilometara, raspoređeni su u četiri sprata pod zemljom. Prvoizgrađen deo je Gornja tvrđava, građena od kraja 17. i tokom 18. veka. Fortificiran je s pet bastiona (Ludviga Badenskog, Cara Josifa II, Inoćentijev, Kavalir, Cara Leopolda I, Marije Terezije), pet kapija (Ludviga Badenskog, Leopoldova kapija, Kapija Cara Karla VI, Dvorska kapija, Molinarijeva karpinja) i masivnim bedemima, te ozidanim suvim šančevima. U Arsenalu, tj. Topovnjači ili drugim imenom Mamulinoj kasarni na Gornjoj tvrđavi, koji je služio za smeštaj teškog artiljerijskog oruđa i opreme, danas je smešten Muzej grada Novog Sada. Toranj sa satom nalazi se na bastionu Ludviga Badenskog. Toranj je zidan u 18. veku, a satni mehanizam je donet iz Alzasa.

47. ŽENSKO KUPALIŠTE NA PALIĆU

Pored Vodotornja i Velike terase, Žensko kupalište na Paliću je treća arhitektonska celina koju su u okviru banjskog letovališta projektovali Marcel Komor i Deže Jakab. Predata je na upotrebu istovremeno sa subotičkom Gradskom kućom 1912. godine, u vreme kada su žene i muškarci imali poseban štrand, a kupanje i sport bili u poletu. Građevina svojom konstrukcijom, građevinskim materijalom i dekorativnom elementima odgovara stilu mađarske varijante secesije. Originalni građevinski materijal upotrebljen za izgradnju jeste isključivo drvo. Ceo kompleks je postavljen na drvene šipove – sojenice, i to pomaknute od obale tako da se u prostoru između obale i objekta stvori uski kanal. Kupališna zgrada nalazi se direktno na jezeru. Kompleks je sastavljen od više arhitektonskih celina nad kojima se izdižu posebne krovne

celine – primenjeno je četvorovodno, strmo krovište, piramidalne krovne forme, strme krovne konstrukcije na dve vode. Poseban detalj koji povezuje ovaj objekat s tradicijom narodnog graditeljstva jeste dekorativna obrada drvenih površina: bojene rezbarije u vidu raznih cetova. Jedini ustupak novijoj obradi drveta jesu motivi perforacija po ogradama i tremovima, koji su ekspanziju doživeli tek u drugoj polovini 19. veka posredstvom arhitekture švajcarskih letovališta. Prva oštećenja na objektu su se primetila prilikom isušivanja jezera 1970. godine. Tada je izvršena rekonstrukcija zgrade, kada su drveni šipovi zamenjeni betonskim, a drveni mol uklonjeni i izbetoniran.

48. VLADIČANSKI DVOR U NOVOM SADU

Sedište i rezidencija bačkog vladike (episkopa), Vladičanski dvor, spada u najreprezentativnije građevine Novog Sada. Sagrađen je 1901. godine, za vreme episkopa Mitrofana Ševića, po projektima arhitekta Vladimira Nikolića, na mestu stare solane u samom centru grada. Dvor je u eklektičkom stilu i predstavlja sintezu "raskošni istoka, duhovnosti srpske srednjovekovne arhitekture i monumentalnosti zapadnih rezidencijalnih objekata". Na jednom od njegovih tri ulaza nalazi se grb Eparhije bačke, prenet sa stare zgrade, koja je stradala u bombardovanju Novog Sada 1849. godine. U donjem delu zgrade nalaze se Eparhijski crkveni sud, Eparhijski upravni odbor, biblioteka, arhiv, riznica i kabinet za primanje stranaka. U dvorskoj biblioteci čuvaju se vredne knjige štampane na nemačkom, latinskom i grčkom jeziku, a neke od njih ostale su od episkopa Platona Atanackovića. U gornjem delu dvora nalaze se privatne prostorije episkopa. U Vladičanskom dvoru se čuvaju mošti sv. Georgija i svetih vračeva Kozme i Damjana.

49. SABORNA CRKVA SV. ĐORĐA U NOVOM SADU

Saborna crkva sv. Đorđa nalazi se pored Vladičanskog dvora i izgrađena je u baroknom stilu. Prvi podaci o izgradnji crkve potiču iz 1734. godine. Stradala je u bombardovanju za vreme Bune 1849. godine, te je obnovljena 1851. i 1853. godine po projektu peštanskog arhitekta Gustava Šaibe. Nacrtni ikonostasa izradio je poznati novosadski

stolarski majstor Lorenc Menrat. Zbog oronulosti crkva je 1902. godine temeljno obnovljena po projektu Mihalja Harminca, arhitekta i građevinskog preduzimača iz Budimpešte. Uz obnovljen mobilijar, zidne slike Stevana Aleksića, a ikone Paje Jovanovića, vitraže na prozorima izradio je Imre Želner iz Budimpešte. Obnova je završena 1905. godine.

50. ALMAŠKA CRKVA (HRAM SV. TRI JERARHA) U NOVOM SADU

Almaška crkva svrstava se u najmonumentalnije i najraskošnije sakralne građevine Novog Sada. Nalazi se u Almaškom kraju, koje je svoj naziv dobio po selu Almaš (mađarski naziv za jabuku), čiji su se stanovnici 1718. godine preselili u Novi Sad. Ubrzo nakon nastanjivanja nikla je i crkva u spomen na sveta tri jerarha (Vasilije Veliki, Jovan Zlatousti i Grigorije Bogoslov), i na čudesno pronađenu ikonu. Izgradnja crkve završena je 1733. godine, a hram je osveštao Visarion Pavlović. U tadašnjoj crkvi nalazila se čudotvorna ikona Bogorodice, zbog kojeg je hram postao mesto hodočašća. Današnji hram sagrađen je 1775-1797. godine u neoklasicističkom stilu, sa zvonikom visokim 65 metara. Ikonostas je oslikao "akademski moler" Arsenije Todorović. Zidne slike uradio je ukrajinski majstor Andrej Šaltist. Tokom 1852. godine hram je posetio car Franja Josif. Prestonu ikonu je 1905. godine naslikao Uroš Predić, ali ona nikad nije osveštana, jer je na njoj Bogorodica prikazana u pokretu, što se teološki smatra neispravnim. Zbog toga je ikona jedinstvena.

51. NIKOLAJEVSKA CRKVA U NOVOM SADU

Jedina novosadska crkva koja je sagrađena pre 1730. godine. Danas je najstarija pravoslavna crkva u gradu. Jednobrodnu crkvu manjih dimenzija izgradila su braća Bogdanović, poreklom Grci. Sve do 1848. godine u njoj se služba, pored crkveno slovenskog, služila i na grčkom jeziku. Gabarit crkve je ucrtan u plan grada iz 1745. godine. Kao i sve crkve u Novom Sadu i Nikolajevska crkva je stradala 1849. godine. Nju je obnovila poznata novosadska dobrotvorica Marija Trandafil, koja je u njoj sahranjena sa svojim mužem. Ikonostas i ikone u klasicističkom stilu izradio je slikar Pavle Simić. U hramu i oko njega nalaze se grobnice ktitora i priložnika.

52. CRKVA IMENA MARIJINOG U NOVOM SADU

Na mestu današnje katoličke crkve Imena Marijinog u centru Novog Sada, koju mnogi nazivaju katedralom, po podacima je već 1100. godine postojala crkva i groblje oko nje. Nakon oslobođenja od Turaka u Petrovaradinskom šancu je osnovana katolička župa 1702. godine, a 1719. godine podignuta je privremena crkva na mestu današnjeg župnog dvora. Crkva je posvećena pomoćnici Mariji, koja je postala simbol borbe protiv Turaka, koja se slavi 12. septembra, kada je crkvena slava hrama. Ta prva crkva je već 1725. godine bila u ruševnom stanju, pa je nakon preseljenja većeg broja katoličkih Nemaca iz Beograda sazidan novi hram. Današnja crkva podignuta je u periodu između 1892. i 1895. godine, po nacrtima novosadskog arhitekta Đerđa Molnara. Sagrađena je u neogotičkom stilu, s tornjem visokim 72 metra. Oltar su rezbarili tirolski majstori, a prozori crkve ukrašeni su vitražima izrađenim u Budimpešti. Na njima su prikazani Isus, Sveta Porodica, Presvetog Trojstva i drugih svetaca, a na vitražima se nalaze i portreti darodavaca viđenih građana Novog Sada.

53. CRKVA MARIJE SNEŽNE U PETROVARADINU

Po dostupnim podacima na mestu današnje crkve Marije Snežne, koja se nalazi na izlazu iz Petrovaradina u pravcu Sremskih Karlovaca, stajala je mala bogomolja posvećena Blaženoj devici Mariji, koja je srušena nakon dolaska Turaka 1526. godine. Turci su na ovom mestu rado provodili vreme i izgrađivši manju džamiju mesto nazvali Tekije. Nakon oslobođenja od Turaka 1693. godine, na ovom mestu isusovci su izgradili kapelu posvećenu Bezgrešnom začecu Blažene device Marije. Posle bitke kod Petrovaradina, u kojoj je austrijska vojska, na dan Snežne Gospe 5. avgusta 1716. godine poredila brojnije turske snage, verujući da je Nebeska majka imala presudnu ulogu u ovoj pobedi, princ Eugen Savojski je crkvi darovao sliku sa likom Bogorodice sa Isusom u naručju. Tekijskoj Gospi katolički vernici pripisuju čudotvornu moć, pa je današnja crkva, izgrađena 1881. godine, postala mesto hodočašća. Crkva je izgrađena u mešovitom neoromansko-neogotičkom stilu, sa dva tornja. Na kupoli crkve

nalazi se polunesec nad koji je postavljen krst, kao simbol hrišćanstva, i pobeđe nad Turcima.

54. GRADSKA KUĆA U NOVOM SADU

Iako je odluka o izgradnji nove zgrade gradske kuće u Novom Sadu doneta još 1873. godine, do realizacije te odluke je došlo tek 1893-1895. godine pošto se "gradski oci" nisu mogli dogovoriti gde će se ona sagrađiti. Zgrada je izgrađena po nacrtima novosadskog arhitekta Đerđa Molnara u neorenesansnom stilu, sa tri vidljive fasade. Po nacrtima, prostor ispred gradske kuće, na centralnom gradskom trgu, trebalo je da bude ozelenjen, s fontanom u središnjem prostoru. Zgradom dominira kula zvonik, koja je služila za požarnu stražu. U središtu zgrade nalazi se svećana sala, sa ukrašenim štuko kasetama, u kojima su slikane kompozicije koje je izradio novosadski dekorater Pavle Ružička. Zgradu su izgradili novosadski građevinski preduzimači Karl Lerer i Jozef Cocek, a spoljne dekorativne, alegorijske figure uradili su Jovan Kistner i Julije Anika.

55. KAPELA MIRA U SREMSKIM KARLOVCIMA

Odlukom bečkog Ratnog saveta 1817. godine je podignuta kapela kružnog oblika da bi se trajno obeležilo mesto na kome je 26. januara 1699. godine sklopljen Karlovački mir, istorijski događaj svetskog značaja, između Svete alijanse (Austrije, Poljske i Venecije) i Turske, a uz posredovanje Engleske i Holandije. Tokom mirovnih pregovora na "ničijoj zemlji", u salu se ulazilo na četvoro vrata i pregovaralo za okruglim stolom. Ubrzo nakon sklapanja mira, na tom mestu je podignuta kapela posvećena Gospi od mira. Današnja zgrada, sa zvonikom i satom daje upečatljiv i prepoznatljiv vizuelni pečat celoj okolini.

56. DVORAC MARCIBANJJEVIH U SREMSKOJ KAMENICI

Dvorac i park u Sremskoj Kamenici spada u najreprezentativnije spahijske posede iz 18. i 19. veka, a projektovan je za plemićku porodicu Marcibanji od Puhoa. Izgrađen u klasicističkom stilu, u etapama, od 1797. do

1811. godine, a jedini je u ovim krajevima sa osnovom koja nije simetrična. U periodu od 1834. do 1836. godine, kada je prešla u vlasništvo porodice Karačonji, izvršena je rekonstrukcija dvorca, i u to vreme je dobio današnji izgled. Dvorac je okružen parkom po uzoru na "engleski pejzažni vrt" sa skulpturom krilatih lavova, kolonadom i stubovima, za koji su retke sadnice donošene iz dalekih krajeva. Kompleks dvorca i parka važio je za "najlepši zasad u Ugarskoj", koji je iz milošte zvan i "našom bulonjskom šumom".

57. KUĆA JOVANA JOVANOVIĆA ZMAJA U SREMSKOJ KAMENICI

Kuća Jovana Jovanovića Zmaja nalazi se u samom centru Sremske Kamenice u ulici nazvanoj po pesniku. Rođen u Novom Sadu, kao svršeni lekar Zmaj je živio u Sremskoj Kamenici od 1875. do 1904. godine. Kuća je sagrađena u drugoj polovini 19. veka, sa pravougaonom osnovom i krovom na dve vode. U ovoj kući pesnik je preminuo, a sahranjen je na seoskom groblju, pored prijatelja Novaka Radonjića. Zmajeva kuća je pretvorena u muzej prilikom obeležavanja stogodišnjice njegovog rođenja 1933. godine, da bi je Matica srpska obnovila 1954. godine. Spomen zbirka Jovana Jovanovića Zmaja danas je deo Muzeja grada Novog Sada. U dvorištu kuće nalazi se spomenik J. J. Zmaja "Zmaj i dete", rad Ivana Meštrovića. Niz godina su se Zmajevе dečje igre, manifestacija posvećena pesniku i savremenim stvaraočima za decu, otvarale u dvorištu te kuće.

58. TVRĐAVA U BAČU

Pored naselja Bač, po kojem su nekadašnja županija Bač, a danas regija Bačka, dobile naziv, nalazi se srednjovekovna mađarska tvrđava Bač. Tvrđava je izgrađena pored reke Mostonge, koja je danas isušena. Kao prava tvrđava na vodi, sa petougaonom osnovom izgrađena je od 1338. do 1348. godine sa zidovima debelim 4 metra i visokim 10 metara, sa četiri branič kule i jednom središnjom, koja je služila za

stanovanje. Tvrđava je mostom razdvojena od ostatka grada, izgrađenog oko Franjevačkog samostana. Jedan od gospodara tvrđave u Baču bio je i humanistički stvaralac, nadbiskup Peter Varadi, koji je posedovao bogatu biblioteku i vodio živu prepisku sa svojim savremenicima, u kojima je rado opisivao i tvrđavu i njenu okolinu. Peter Varadi je, zajedno sa renesansnim pesnikom Ivanom Česmičkim - Janusom Panonijusom, jedno vreme pripadao najužem krugu kralja Matije Korvina, ali je okrivljen za neveru i do smrti kralja Matije je živio zatočen u Baču. Tvrđava je znatno oštećena tokom Rakocijeve bune 1705. godine. Danas je jedina preostala srednjovekovna tvrđava na ovim prostorima.

59. FRANJEVAČKI SAMOSTAN U BAČU

Samostanski kompleks izgrađen u centru Bača, na mestu templarskog samostana, koji su 1301. godine preuzeli franjevci i drže ga i danas. Za vreme turske vladavine bio je pretvoren u džamiju. Zajedno sa tvrđavom stradao je 1705. godine tokom Rakocijeve bune. Današnji oblik samostan je dobio 1734-1745. godine. Prvobitno je bio sagrađen u romanskom stilu, kao niska građevina, da bi u pojedinim delovima kasnije bio dograđivan u stilu gotike. Na tim delovima još i danas postoje ostaci gotičkog fresko slikarstva. Samostan poseduje biblioteku sa bogatim knjižnim fondom. Franjevački samostan u Baču je od izuzetne vrednosti jer svedoči o visokoj kulturi gradskog duhovnog života od 12. veka do naših dana.

60. ARAČA

U srednjem Banatu, blizu Novog Bečeja, nalaze se ostaci monumentalne srednjovekovne crkve, koja je ime dobila po mestu pored koga se nalazi - Arača (Aracs). Najstariji delovi crkve nastali su tokom 12. veka, a kompleks crkve ostao je u ruševinama nakon povlačenja Turaka iz Banata. Crkva je trobrodna bazilika sa zvonikom i poseduje stilska obeležja romaničke i gotičke arhitekture. Crkva je izgrađena od opeke, fino tesanog kamena i peščara.

Kapiteli i konzole su ukrašeni antropomorfnim i biljnim reljefima. Krajem 19. veka, tokom arheoloških iskopavanja tu je pronađena ploča iz Arače, koji se čuva u nacionalnom Muzeju u Budimpešti, kao izuzetan spomenik srednjovekovnog plastičnog ukrasa, koji potiče sa kraja 11. veka. Reljefna ploča je istaknuti primer mađarskog srednjovekovnog vajarstva, jer na njoj vidimo jedan od ranih prikaza ljudske figure: sveštenika sa podignutom rukom. Ovo vajarsko delo, poznato kao Kamen iz Arače, prvobitno je pokrivalo jedan grob. Nastavak, tačnije donji deo ploče poznat nam je samo iz rekonstrukcija. Ploča je s tekstom na latinskom jeziku: "Oni koji ova slovanca čitaju, neka se mole svemogućem Bogu". Tekst Aračke ploče ubraja se u predistoriju pisane mađarske književnosti.

61. DVORAC (KAŠTEL) LAZAROVIIH U EČKI

Dvorac - poznat kao kaštel u Ečki pored Zrenjanina nalazi se na levoj obali Begeja. Dvorac je podigla porodica Lazar na posedu koji je Lukač Lazar kupio na licitaciji komorskih dobara 1781. godine. Dvorac je izgradio njegov sin Agošton Lazar 1820. godine, u stilu klasicizma i okružio ga novozasađenim parkom na 17 hektara. Sam dvorac je obnovila porodica Ornonkur (Harnoncur), koja je posed nasledila po ženskoj liniji. Feliks Ornonkur je 1870. godine u obnovljenom dvorcu održao bal na kojem je gostima, poznatim mađarskim plemićkim porodicama, kao što su Esterhazijevi, svirao devetogodišnji Franc List, koji je važio za "čudo od deteta". Na posedu je osnovana poznata ergela konja, a budući da je vlasnik bio strastveni lovac i sakupljač afričkih lovačkih trofeja, svoju zbirku je držao u svom lovačkom dvorcu u Ečki. Ečku su posetili car Franja Josif i prestolonaslednik Franc Ferdinand. U parku se i danas nalazi spomenik sv. Hubertusu, koji je grof Feliks Ornonkur podigao 1891. godine u znak sećanja na svog oca, takođe strastvenog lovca. S vremenom spomenik je postao simbol ovog mesta. Od 1956. godine u Ečki se organizuje umetnička kolonija, koja danas ima zbirku od 2.600 umetničkih dela.

* * *